

Б30

2847p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

БАХТІН МИКОЛА ІВАНОВИЧ

УДК 373.6: 17.023.31

**ФІЛОСОФІЯ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ
ЗАСОБАМИ ОСВІТИ
В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

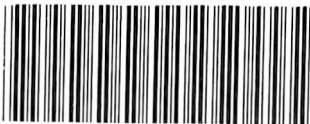
09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2009

НБ НПУ

100042138

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти Академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
академік АПН України
Андрущенко Віктор Петрович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Невіков Борис Володимирович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
декан факультету соціології і права;

кандидат філософських наук, доцент
Мудрак Вадим Іванович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться „06” листопада 2009 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „ 5 ” жовтня 2009 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження філософії підготовки робітничих кадрів засобами освіти в умовах становлення ринкових відносин зумовлене потребою цілісного наукового осмислення сучасної системи підготовки робітничих кадрів, конкретизації їх ролі і призначення в розв'язанні сучасних проблем, вироблення адекватних, ефективних і евристичних підходів до освітньої політики держави у цій сфері.

В умовах соціально-економічних перетворень у нашому суспільстві, коли кардинально перебудовується вся сукупність суспільних відносин, стратегічні завдання державної національної програми „Освіта” (Україна ХХІ століття) і Закон України „Про професійно-технічну освіту” орієнтують на радикальну перебудову управлінського механізму системи професійно-технічної освіти на принципах демократизації, децентралізації та гуманізації. Це викликає необхідність осмислення філософської сутності теоретичних і прикладних основ професійної підготовки, що забезпечило б високу ефективність підготовки робітничих кадрів до професійної діяльності в умовах ринкової економіки.

Протиріччя між новими соціально-економічними умовами та традиційною системою освіти вимагають пошуку нових підходів у підготовці майбутніх робітничих кадрів. До змісту підготовки майбутнього робітника ставляться нові вимоги: мобільність та багатопрофільність, готовність до частой зміни профілю фахової підготовки; ступневість професійної підготовки, завершеність кожного рівня освіти та забезпечення наступності між ними; готовність до розвитку творчих якостей особистості учня тощо.

Філософія професійної підготовки робітничих кадрів в умовах становлення ринкових відносин обумовлена також потребами практики, насамперед, потребами становлення, професійного і духовного збагачення тієї верстви населення, яка створює основний національний продукт, здійснює матеріальне виробництво, збагачує матеріальну основу добробуту народу і держави, розквіту культури.

Будь-яке виробництво здійснюється безпосередніми виробниками, основну масу яких складають робітничі кадри. В марксистській та деяких інших суспільствознавчих теоріях ця частина робітників фіксувалась категорією „робітничий клас”, якому делегувалась роль рушійної сили соціального прогресу. Вивчення ролі – історичної місії робітничого класу (в марксизмі – історичної місії пролетаріату) є одним з основних завдань марксистської теорії. І хоча в багатьох випадках ця роль марксизмом, а з часом – ленінізмом, сталінізмом, радянським суспільствознавством – була ідеалізована, роль та значення робітничого класу в розвитку соціальної системи не слід зменшувати. Робітничий клас є основним рушієм

матеріального виробництва. Помітним він є і як політична сила. Новітня історія розвитку цивілізації засвідчує, що будь-які більш-менш помітні соціальні зрушення не здійснювались без участі (більшою мірою – провідної) робітничого класу. Робітничий клас є творцем і носієм культурних традицій. Разом з іншими трудовими верствами він становить основу народу, основу своєрідного остова „людського потенціалу” цивілізації.

В колишньому СРСР робітничий клас (поряд з селянством) вважався основним суспільним класом. Формування робітничого класу, його професійна освіта, виховання, спрямоване на розвиток соціальної активності, розглядалась коли б чи не як основна проблема суспільної теорії, її провідне завдання. Особливо активно обговорювались роль робітничого класу в період розгортання науково-технічної революції, її переваг у соціалістичному способі виробництва.

Вивчення масової практики функціонування закладів національної системи професійно-технічної освіти засвідчує, що до сьогодні відсутня чітка типологія професійно-технічних училищ; багато в чому застаріло науково-методичне й організаційно-методичне забезпечення управлінських технологій у системі підготовки робітничих кадрів на всіх її рівнях; науково не обґрунтована концепція управління професійно-технічними училищами з урахуванням досягнень сучасного менеджменту; не визначені специфічні особливості управління ними в умовах періоду переходу суспільства до ринкових відносин.

Разом з тим необхідність подібних наукових розробок очевидна, оскільки без них практично не можливо досягти ефективного відтворення нового – ініціативного і творчо розвиненого, впевненого в собі і здатного до власного соціального захисту, мобільного й конкурентоспроможного покоління робітничих кадрів, здатних до продуктивної професійної діяльності в умовах ринкової економіки. Зростання актуальності й недостатній рівень розробленості науково-теоретичного, методичного і практичного аспектів даної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Означена проблема тією чи іншою мірою досліджувалась як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями та педагогами-практиками. Досить звернутись до робіт таких авторів, як В.Василенко, В.Волович, В.Врублевський, М.Ібрагимов, В.Косолапов, В.Королько, І.Надольний, щоб переконатись в активності проникнення суспільствознавців в цю тематику, в помітному обсязі публікацій та різноманітності проблематики. Серед характерних видань подібного плану слід назвати такі роботи, як І.Надольний – „Людина і мораль” (К., 1966); „Філософсько-соціологічні проблеми науково-технічної революції” (К., 1976); „КПСС и научно-техническая революция: управление

единым народнохозяйственным комплексом” (К., 1978); „НТР и формирование духовного облика советского рабочего” (К., 1982) та ін.

Серед російських вчених тематику робітничого класу, його формування та розвитку в умовах розвиненого соціалізму та НТР піднімали такі вчені, як А.Ахієзер, В.Афанасьєв, Г.Волков, Л.Гордон, А.Зворикін, А.Здравомислов, Е.Клопов, Н.Марков, Б.Паригін, С.Попов, І.Чангли, В.Ядов та ін.

Розгалужені дослідження місця та ролі робітничих кадрів (робітничого класу, класу робітників) у розвитку виробництва й цивілізації загалом в свій час провели такі відомі зарубіжні вчені, як М.Вебер, Р.Дарендорф, Г.Зіммель, П.Сорокін. Вони, зокрема, звернули увагу на особливий статус робітничого класу в системі суспільної стратифікації, його переміщення в структурі соціальної динаміки, ринкову детермінацію суспільних вимог до професійної підготовки робітників в індустріальному та постіндустріальному суспільстві, духовні домінанти робітників та інших верств населення.

На зміну відповідних вимог до робітничих кадрів в період науково-технічного прогресу та інформаційної революції звертали увагу Р.Арон, Д.Белл, Т.Парсонс, О.Тоффлер, деякі інші дослідники.

В період утвердження України як незалежної держави, економічним складником чого є становлення ринкових відносин, ця тема якимось непомітно перемістилась на периферію наукових досліджень. Проблема підготовки робітничих кадрів розглядалась побіжно. Вчені здебільшого розглядали особливості розвитку підприємництва, головних якостей суб'єкта цього процесу, його духовних та моральних характеристик (В.Пилипенко, М.Перепелиця, І.Прокопенко, А.Ручка). Робітник як такий в структурі наукових суспільствознавчих досліджень останнього десятиріччя залишався об'єктом практично недослідженим. Між тим це і несправедливо, і невірно. Ринкова економіка провідну виробничу роль робітника не перекреслює, вона лише змінює її формовияви.

Висновок вчених не залишає місця для сумніву в тім, що робітничі кадри мають готуватись у відповідності до цих змін; а в сучасних умовах – ще й з урахуванням глобалізації, міграційно-інтегративних процесів, переорієнтації виробництва на високі технології тощо. Для України, яка вступає в систему ринкових відносин проблема формування робітничих кадрів є актуальною і практично значимою. Враховуючи останнє, автор обрав її у якості предмета самостійного теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою колективної теми відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти АПН України „Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів” (ПК № 0105U002009). Тема дисертаційного

дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Інституту вищої освіти АПН України (протокол № 6 від 26 вересня 2005 року).

Метою дослідження є вивчення специфіки підготовки робітничих кадрів в умовах становлення ринкових відносин в Україні.

Досягнення означеної мети вимагає розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

- уточнення змісту поняття „робітничі кадри” у порівнянні з такими категоріями, як „робітничий клас”, „робітник” тощо;
- дослідження особливостей ринкової детермінації професійних та духовних характеристик робітничих кадрів;
- визначення спільного та відмінного й вирішення на цій основі проблеми спадкоємності в підготовці робітничих кадрів в командно-адміністративній та ринковій економіці;
- дослідження проблеми організації професійної підготовки робітничих кадрів через систему освіти;
- виявлення та вивчення особливостей духовно-морального вигляду сучасного робітника, його впливу на професійну діяльність;
- дослідження факторів, що обумовлюють активізацію професійної та громадянської позиції робітничих кадрів.

Об'єктом дослідження є процес формування робітничих кадрів у системі існуючого матеріального виробництва.

Предметом дослідження є соціально-філософський аналіз процесу професійної підготовки робітничих кадрів в контексті становлення ринкових відносин.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям роботи є загальнонаукові та специфічні методи дослідження. Серед яких провідну роль у дослідженні відіграли: діалектичний, герменевтичний, системний, порівняльний, структурно-функціональний та ін. Використання цих методів у взаємозв'язку та взаємодоповненні дозволило виявити суперечності досліджуваної проблеми, причини, що її детермінують, чинники та умови розв'язання суперечностей, здійснити на цій основі відповідний прогноз розвитку ситуації в майбутньому. На основі структурно-функціонального методу, зокрема, автором проаналізовані сучасна соціальна структура, функціональні взаємозв'язки та залежності між різноманітними соціальними групами; герменевтичний метод дав змогу усвідомити сутність сучасних робітничих кадрів, зрозуміти спрямованість їх духовного світу, потреб та інтересів; порівняльний метод дозволив уточнити завдання і зміст модернізації навчально-виховної роботи по підготовці робітничих кадрів України у порівнянні з зарубіжними країнами світу, насамперед відповідно до вимог Болонського процесу; прогностичний метод був використаний з метою опрацювання можливої моделі майбутнього робітника в контексті

розвитку економічних, політичних і соціокультурних реалій в Україні, світових глобалізаційних та інформаційних процесів.

Наукову новизну дисертації визначає дослідження особливостей професійної підготовки робітничих кадрів в структурі становлення сучасних ринкових відносин. На захист виносяться наступні положення:

- обґрунтовано, що зміст поняття „робітничі кадри” охоплює собою характеристики основного суб’єкта сучасного матеріального виробництва – робітника, професійною діяльністю якого створюється головна частка національного багатства;

- доведено, що ринкові відносини зміщують центр ваги виробничої відповідальності з колективу на особистість, у зв’язку з чим саме робітник, його особистісні – об’єктивні (професійна підготовка) та суб’єктивні (духовно-моральні якості) – постають у якості головних чинників ефективності виробництва;

- доведено, що в структурі ринкових відносин проблема формування сучасних робітничих кадрів не може бути вирішена самопливом або ж власною самодіяльністю ринкових структур; її розв’язання під силу лише державі, що об’єднує й організує взаємодію різноманітних державних та недержавних установ та інститутів, визначає організаційну, управлінську й навчально-виховну політику; накопичення соціального капіталу входить у царину корпоративного, регіонального і державного стратегічного управління цим процесом;

- проаналізовані досягнення та суперечності професійно-технічної підготовки робітничих кадрів через систему ФЗУ, ПТУ, інших навчально-виховних структур; робиться висновок про те, що проведена в останнє десятиріччя стохастична, поспішна й без належного обґрунтування оптимізація професійної освіти поряд з позитивним вирішенням низки нагальних питань завдала цій системі значної шкоди;

- узагальнено досвід функціонування сучасних ПТУ, обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності в підготовці робітничих кадрів: раціональна оптимізація напрямів підготовки кадрів та розвиток мережі закладів; вдосконалення нормативно-правової бази професійної освіти; осучаснення змісту професійної освіти, запровадження різноманітних форм практики; відбору майбутніх робітників відповідного профілю, формування життєвих установок на робітничу професію;

- доведено, що в системі ринкових відносин головне навантаження за якість і ефективність підготовки робітника до виробничої діяльності покладається на професіоналізм та духовно-моральні якості особистості викладачів, відтворення і підвищення кваліфікації яких є одним з головних чинників якісної підготовки сучасних робітничих кадрів. Поряд з цим аналізуються завдання підвищення рівня самосвідомості робітничих кадрів;

ефективність їх трудового виховання; динаміка потреб та мотивацій щодо професійної підготовки; формування життєвої позиції молодих працівників.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації проаналізовані основні професійні та духовно моральні риси майбутніх робітничих кадрів; сформований їх ідеальний образ відповідно до умов глобалізації, інформаційної революції, демократичних та ринкових перетворень; проаналізовані суперечності ідеального образу робітничих кадрів з реальною життєвою практикою; обґрунтовані основні напрями їх подолання, формування професійних та особистісних характеристик робітничих кадрів.

Практичне значення дослідження дозволяє уточнити плани підготовки сучасних робітничих кадрів через систему ПТУ, організації виховної (соціальної) роботи серед учнів – майбутніх робітників. За результатами дослідження може бути підготовлений спеціальний курс для студентів педагогічних та гуманітарних університетів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження обговорювались на засіданні відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти АПН України, на ряді науково-практичних конференцій, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції „Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти” (Київ, 2006); II Міжнародній науково-практичній конференції „Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору: моніторинг якості освіти” (Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології” (Рівне, 2007); Міжнародному науково-практичному семінарі „Інноваційна освіта для XXI століття” (Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції „Духовна спадщина Лівобережної України: соціально-філософський зміст природи, суспільства, релігії та освіти” (Київ, 2007).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 4 фахових виданнях ВАК України з філософських наук.

Структура дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (210 позицій). Загальний обсяг дисертації – 182 сторінок, із них основна частина дисертації – 162 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У „Вступі” обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об’єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також визначено

наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації.

У першому розділі – „Теоретико-методологічні проблеми та джерела дослідження проблеми підготовки робітничих кадрів в умовах становлення ринкових відносин” обґрунтовуються теоретичні і методологічні основи розв’язання досліджуваної проблеми. Аналізуються філософсько-освітні концепції, стан та перспективи розвитку підготовки робітничих кадрів в умовах становлення ринкових відносин.

В соціально-філософській традиції проблеми підготовки робітничих кадрів займають вагомe місце. Перші спроби радянських дослідників дати оцінку технічному суспільству і роботі працівників в області освіти відносяться до кінця 1920-х –1930-х рр. ХХ ст. Після тривалої перерви історія технічного суспільства привернула увагу радянських дослідників знов в 1940-х – 1950-х рр. Наступний етап в розвитку історіографічної бази – 1960-і – 1980-і рр. – були відзначені появою робіт М.Філіпова, М.Кузьміна, Е.Осовського по висвітленню різних сторін організації і багатогранної діяльності технічного суспільства. Радянські педагоги поклали в цей період початок вивченню ідей професійно-технічної освіти в історії суспільної думки, надаючи головну увагу представникам прогресивного, демократичного напрямку в професійно-технічній педагогіці – К.Д.Ушинському, А.Г.Небольсину.

Разом з тим немає глибокого аналізу стану навчання та підготовки робітничих кадрів. Тому назріла стала необхідність створення в державі окремого центрального спеціально уповноваженого органу з питань відновлення трудових ресурсів в Україні, реформування системи підготовки робітничих кадрів.

У розділі відслідковуються спільні і відмінні характеристики понять „робітник”, „робітничі кадри” та „робітничий клас”, „трудові ресурси”. Уточнюється поняття дисертаційного дослідження „робітничі кадри” у порівнянні з зазначеними категоріями, що зумовлено необхідністю відобразити предмет і об’єкт дослідження з кількісного та якісного боку, а також їхню філософську, економічну, соціальну, організаційну та іншу природу.

На основі проведеного аналізу обґрунтовується теза про те, що змістовно поняття „робітничі кадри” охоплює собою характеристики основного суб’єкта матеріального виробництва – робітника, професійною діяльністю якого створюється головна частка національного багатства.

У свою чергу, під час розробки заходів спрямованих на підготовку та врегулювання робітничих кадрів, необхідно враховувати дослідження трансформаційних перетворень у сфері зайнятості, ринку праці, що відповідає нинішньому соціально-економічному розвитку країни і може

надати той могутній імпульс розвитку економіки, першоджерелом якого може бути лише людський фактор.

Дослідження особливостей ринкової детермінації професійних та духовних характеристик робітничих кадрів, показали що ринкові відносини зміщують центр ваги виробничої відповідальності з колективу на особистість, у зв'язку з чим саме робітник, його особистісні – об'єктивні (професійна підготовка) та суб'єктивні (духовно-моральні якості) – постають у якості головних чинників ефективності виробництва.

Разом з тим, в структурі ринкових відносин проблема формування сучасних робітничих кадрів не може бути вирішена самопливом або ж власною самодіяльністю ринкових структур; її розв'язання під силу лише державі, що об'єднує й організує взаємодію різноманітних державних та недержавних установ та інститутів, визначає організаційну, управлінську й навчально-виховну політику.

У другому розділі – „Особливості професійної підготовки сучасних робітничих кадрів засобами освіти” здійснюється дослідження проблеми організації професійної підготовки робітничих кадрів через систему освіти.

Автором проаналізовані досягнення та суперечності професійно-технічної підготовки робітничих кадрів через систему ФЗУ, ПТУ, інших навчально-виховних структур.

Зокрема, зазначається, що в умовах сучасного ринку перспектива формування національних робітничих кадрів міститься у використанні позитивного досвіду реформування професійної школи, здійсненого урядом у березні 1929 року. Реформа спростила та приблизила фабзавуч до виробництва, яке бурхливо розвивалося. Її реалізація дозволила збалансувати співвідношення практичного і теоретичного навчання. Відтак, цей досвід може бути використаний і в сучасний період становлення незалежної держави.

У розділі проаналізовано досвід функціонування сучасних ПТУ, обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності в підготовці робітничих кадрів: раціональна оптимізація напрямів підготовки кадрів та мережі закладів; вдосконалення нормативно-правової бази професійної освіти; вдосконалення змісту професійної освіти, запровадження різноманітних форм практики; відбору майбутніх робітників відповідного профілю, формування життєвих установок на робітничу професію.

Відтак нові підходи до технічної освіти досить коротко можна сформулювати таким чином:

1. Стає актуальним істотне оновлення змісту та методики навчання, включення до навчальних програм управлінських, економічних та правових знань, поглиблене вивчення інформаційних технологій, основ інтелектуальної власності, іноземних мов тощо.

2. Має впроваджуватися виключно креативна методика навчання, основою якої є принцип творення нового, котрому підпорядковані всі завдання, етапи і структура навчання.

3. В умовах сучасних трансформацій науки і технологій, які потребують змін традиційних навчальних дисциплін, виникає необхідність відходу від класичних методик, котрі ґрунтувалися на конкретних дисциплінах, і наближення до проблемно орієнтованих методів формування знань, а також зменшення дистанції між фундаментальними і прикладними дослідженнями.

4. Професійна підготовка та дослідження в нових сферах знань потребують інтеграції цілої низки дисциплін, які раніше вважалися самостійними і не пов'язаними між собою. Як наслідок виникають міждисциплінарні і мультидисциплінарні програми навчання. Нові форми генерування знань мають бути спрямовані на реорганізацію наукових досліджень та підготовку фахівців, орієнтованих на вирішення складних міждисциплінарних проблем.

Автором зроблено висновок про те, що проведена в останнє десятиріччя стохастична, поспішна й без належного обґрунтування оптимізація професійної освіти поряд з позитивним вирішенням ряду нагальних питань завдала цій системі значної шкоди.

У третьому розділі – „Формування духовно-моральних орієнтацій майбутніх робітничих кадрів-учнів ПТУ” розглянуто духовно-моральні орієнтації сучасного робітника, їх вплив на професійну діяльність та особливості формування цих орієнтацій у робітничих кадрів учнів ПТУ.

Зокрема автор зазначає, що оцінка молоддю своєї соціальної повноцінності здійснюється завдяки цінностям, які виступають як один з властивих особі шаблонів для оцінки, для усвідомленого або неусвідомленого „вимірювання” допустимих в конкретних обставинах зразків соціальної поведінки. Цінності виступають критеріями оцінки, як всього життя особи, так і окремих її вчинків і дій; оскільки вони дають підстави для вибору альтернативних способів дії, для відбору та оцінки цих альтернатив. Ця діяльність оцінювання здійснюється особою не з погляду корисності або потрібності, а з погляду уявлень про добре і погане, з погляду належного. Цінності є критеріями оцінки і навколишньої дійсності: через систему цінностей як би фільтрується та переробляється особою інформація. „Призма цінностей” усилює одну інформацію і, навпаки, ослабляє або ігнорує іншу. Всі явища і події, що відбуваються в світі, представляються нею в різному світлі, згідно тієї позиції, з якою вона дивиться на них. Тому цінності визначають як „локатори етичної свідомості особи” головною функцією яких є створення впорядкованої, стабільної картини світу, що має для людини значення.

Таким чином, автором виділено наступні духовно-етичні цінності, на які необхідно в першу чергу орієнтувати студентів – учнів професійно-технічних училищ в процесі навчання: Рідна земля, природа, пізнання, істина, краса, добро, сім'я, Вітчизна, право іншої людини на власну унікальність, на фізичну і духовну самобутність, на іншу думку і власні оцінки; особа як найвища цінність, здатна усвідомити, „прийняти” ці цінності, любов, здоров'я, людське життя. Автор розглядає ество духовно-етичних ціннісних орієнтацій через аналіз понять: „моральність” – „духовність” – „цінність” – „оцінка” – „ціннісне відношення” – „ціннісна орієнтація” – „ідеал”. Даний підхід дозволяє визначити ціннісні орієнтації як духовно-особистісну систему цінностей, вказуючи на приналежність індивіда до суспільства, культури, позначаючи смисложиттєву, світоглядну позицію індивіда, в якій виражається спрямованість людини у вигляді системи базової мети і цінностей і регулюючу діяльність та поведінку особи. Досліджуючи потенційні можливості аксіологізації циклу ряду дисциплін, що викладаються в професійно-технічних училищах, необхідно виділити ряд положень, що посилюють ціннісний каркас освіти. Методологічні основи дисциплін професійно-технічного спрямування, так як і уроки мистецтва, музики, малярства і т.д., повинні включати і теоретичний орієнтир, і аксіологічний підхід, що свідчить про унікальність особи, про опору на духовно-етичні цінності в теорії і практиці. Аксіологічний підхід повинен пронизувати підготовку викладача, звертаючись до емоційно-плотської сфери особи і включаючи учнів професійно-технічних училищ в різні види ціннісно-насиченої діяльності. До закінчення професійно-технічного училища у молоді вже сформується відношення до явищ суспільного життя, відношення до самого себе та ін. Але в ході життя відбувається переоцінка цінностей, що є закономірним результатом самої діалектики життя людини, перебудови його взаємовідношення зі світом і перш за все з іншими людьми. Ті або інші цінності актуалізуються в результаті зміни різних умов.

Таким чином, людина в різні періоди свого життя може керуватися в своїй поведінці абсолютно різними цінностями. Нерідко вчинки людини можуть носити суперечливий характер. Проблема динаміки ціннісних орієнтацій особи є важливою для психолого-педагогічного пояснення особового розвитку (як молодого, так і зрілої людини), для розуміння процесів конструктивного подолання кризових періодів в життя окремої людини і суспільства в цілому, в основі яких – переосмислення особових цінностей. Визнання факту динаміки ціннісних орієнтацій дуже важливо для розуміння механізмів самовизначення і самореалізації всіх суб'єктів освітніх систем. Необхідно в рамках професійно-технічної освіти сприяти розвитку людського ества майбутніх робітничих кадрів, акцентувати увагу на системному розвитку учня як носія і суб'єкта професійно-технічної культури.

Духовна культура учнів професійно-технічних училищ відображає образ робітничої молоді (сукупність духовних здібностей та якостей особи), з одного боку. З другого боку, духовна культура виступає як внутрішня культура, що забезпечує саморозвиток особове і професійне становлення.

В процесі навчання в професійно-технічному училищі у студента може зберегтися система цінностей, що раніше склалася, але може відбутися переоцінка деяких життєвих установок. Завдання педагога тут формувати систему ціннісних орієнтацій студентів з урахуванням основних виховних задач і професійної специфіки навчального закладу.

Узагальнюючи, можна сказати, що якість підготовки кваліфікованих робітників має першорядне значення саме в період економічних трансформацій у зв'язку з необхідністю впровадження нових технологій, схем організацій виробництва в умовах, коли майже вичерпані екстенсивні чинники економічного зростання і необхідна інтенсифікація як виробництва, так і сфери надання послуг. В свою чергу духовно-моральні засади молоді не так вже й порушені, як про це мовиться і пишеться. Світ цінностей нинішньої молоді відповідає світу цінностей суспільства, в якому вони проживають, а роль саме викладачів та педагогів скорегувати погляди так, щоб цінності відповідали кращим взірцям цінностей суспільства.

У четвертому розділі – „Утвердження професійної і громадянської активності робітничих кадрів в системі ПТУ” автором досліджуються фактори, що обумовлюють активізацію професійної та громадянської позиції робітничих кадрів. Серед основних напрямів цієї роботи визначено такі: 1) трудове виховання майбутніх робітничих кадрів; 2) зміна потреб та мотивацій щодо професійної підготовки учнів професійних училищ; 3) формування життєвої позиції майбутніх робітничих кадрів в процесі навчання та в позаурочний час; 4) підвищення рівня самосвідомості майбутніх робітничих кадрів.

Зокрема трудове навчання і виховання визначається автором як формування знань, умінь та навичок трудової діяльності, виховання позитивного ставлення до праці, утвердження її моральної цінності та трудового способу життя як основного принципу життєдіяльності особистості, завдання якого зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Важливою ланкою становлення та реалізації професійної і громадянської активності майбутніх робітничих кадрів є зміна потреб та мотивацій учнів професійних училищ. Зміна мотивації в отриманні робітничої професії обумовили зміну структури системи професійної підготовки кадрів. Остання обумовлена загальнолюдськими потребами суспільного життя людей, умовами реалізації власної свободи не за рахунок інших, а в гармонії з інтересами іншої особистості і суспільства загалом. Все

це покликало до життя потребу цілеспрямованого формування життєвої позиції майбутніх робітничих кадрів в процесі навчання та в позаурочний час яка слугує своєрідною установкою на ті чи інші принципи та правила поведінки, тип світогляду, мотиви трудової й іншої діяльності. Тому важливим залишається завдання підвищення рівня самосвідомості майбутніх робітничих кадрів, яке формується протягом навчання у ПТУ. Під професійною самосвідомістю розуміють усвідомлення особистістю себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Серед необхідних умов, що стимулюють розвиток професійної самосвідомості, слід відмітити наступні: формування установки особистості на самовиховання та врахування своїх індивідуально-психологічних якостей у процесі виконання учбово-практичних завдань, звернення на себе як суб'єкта діяльності; використання колективних форм пізнавальної діяльності, рольових завдань, у яких завдяки груповій апперцепції здійснюється активне засвоєння необхідних професійних еталонів; організація оціночної діяльності студентів (самооцінка й групова оцінка професійно важливих якостей). Перераховані вище умови розвитку професійної самосвідомості найповніше, найкраще реалізуються в ході використання активних методів навчання.

Вищезазначене доводить, що актуальність формування дієвої молодіжної політики, передусім стосовно підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності та підтримки її економічної активності, протягом останніх років не зменшилась, а навпаки, за багатьма напрямками навіть посилилась. Це стосується передусім допомоги у свідомому професійному самовизначенні молоді, забезпеченні молодим громадянам ширших і справедливіших можливостей щодо отримання високоякісної професійної освіти, підвищення кваліфікації, ефективного сприяння працевлаштуванню, тимчасовій і вторинній зайнятості, розвитку самозайнятості та малого підприємництва, формування у молодій генерації прогресивної економічної та правової культури.

ВИСНОВКИ

У висновках підводяться підсумки дослідження, узагальнюються результати висвітлення нової наукової проблеми – філософії підготовки робітничих кадрів засобами освіти в умовах становлення ринкових відносин.

Докорінні зміни, що відбуваються в економіці країни, суттєво вплинули на стан професійно-технічної освіти, головним завданням якої є забезпечення економіки держави кваліфікованими робітничими кадрами, які б дали змогу Україні долучитися до сучасних інтеграційних процесів, характерних для глобалізації світового суспільства.

Доведено, що в українському суспільстві формується розуміння того, що без підготовки вітчизняного висококваліфікованого виробника, без реальної турботи про систему професійно-технічної освіти неможливо відродити економіку України і зробити її привабливою для Європи і світу.

Хоча професійна школа намагається адекватно реагувати на ці процеси, все ж таки структура професійної освіти багато в чому не відповідає перспективним потребам ринку праці. Однією з основних проблем є те, що в державі не опрацьована загальна філософія процесу підготовки робітничих кадрів.

Ґрунтовний порівняльний аналіз та конкретизація таких понять як „робітник”, „робітничий клас” та „робітничі кадри”, дав змогу автору дійти висновку, що населення будь-якої історично визначеної формації завжди має таку якість, яка є відносно незмінною, що в процесі тривалого існування людей інваріантна розвитку кожного разу не виникає в населення знову й не зникає кожного разу в новому циклі його відтворення. Останню якість можна назвати основною системоутворюючою якістю або атрибутом населення, а саме робочою силою. Вона є матеріальною якістю людини й населення і реалізується лише в трудовій діяльності, соціально закріпленій відповідною системою виробничих відносин, які серед політичних, правових, етичних, естетичних, релігійних та інших відносин є, на наш погляд, основними, системоутворюючими. Отже, змістовно поняття „робітничі кадри” охоплює собою характеристики основного суб'єкта матеріального виробництва – робітника, професійною діяльністю якого створюється головна частка національного багатства.

Дослідження особливостей ринкової детермінації професійних та духовних характеристик робітничих кадрів зміщують центр ваги виробничої відповідальності з колективу на особистість, у зв'язку з чим саме робітник, його особистісні – об'єктивні (професійна підготовка) та суб'єктивні (духовно-моральні якості) – постають у якості головних чинників ефективності виробництва.

Україна успадкувала від СРСР розвинену систему професійно-технічної освіти, але яка не була зорієнтована на підготовку робітників для праці в умовах ринкової економіки, а отже не відповідала реаліям сьогодення, економічного та соціального життя, що в свою чергу викликало нагальну потребу в її реформуванні. Але оскільки проблема формування сучасних, висококваліфікованих робітничих кадрів не може бути вирішена самопливом або ж власною самодіяльністю ринкових структур; її розв'язання під силу лише державі, що об'єднує й організує взаємодію різноманітних державних та недержавних установ та інститутів, визначає організаційну, управлінську й навчально-виховну політику.

Проведена в останнє десятиріччя стохастична, поспішна й без належного обґрунтування оптимізація професійної освіти поряд з позитивним вирішенням ряду нагальних питань завдала цій системі значної шкоди. Так протягом останніх років значно знизився й рівень професійної підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів, невпинно погіршується матеріально-технічне й кадрове забезпечення системи професійної освіти. Отже, потрібні радикальні зміни як механізму фінансування, так і принципів організації професійно-технічної освіти. Це означає, що галузь потребує якісно нової філософії і ідеології розвитку.

Щоб виправити ситуацію необхідно об'єднати зусилля всіх, хто причетний до підготовки робітничих кадрів. Серед заходів по підвищенню ефективності в підготовці робітничих кадрів автор виділяє наступні: раціональну оптимізацію напрямів підготовки кадрів та мережі закладів; вдосконалення нормативно-правової бази професійної освіти; вдосконалення змісту професійної освіти, запровадження різноманітних форм практики; відбір майбутніх робітників відповідного профілю, формування перспективних життєвих установок на робітничу професію і відповідної державної допомоги робітничій молоді.

Якість підготовки кваліфікованих робітників має першорядне значення саме в період економічних трансформацій у зв'язку з необхідністю упровадження нових технологій, схем організацій виробництва, в умовах коли майже вичерпані екстенсивні чинники економічного зростання і необхідна інтенсифікація як виробництва, так і сфери надання послуг. В свою чергу духовно-моральні засади молоді не так вже й порушені, як про це мовиться і пишеться. Світ цінностей нинішньої молоді відповідає, на думку автора, світу цінностей суспільства, в якому вони проживають, а роль саме викладачів та педагогів скорегувати погляди так, щоб цінності відповідали кращим взірцям цінностей суспільства.

Активність в царині позначених питань створює об'єктивну потребу інтелектуально-духовного, світоглядного і морального зростання робітничого класу. Найбільш ефективно і цілеспрямовано останнє реалізується в період навчання та виховання майбутньої робітничої молоді, зокрема, в системі ПТУ та інших закладів професійної освіти та виховання для майбутньої робітничої молоді. Серед основних напрямів цієї роботи слід визначити: 1) трудове виховання майбутніх робітничих кадрів; 2) зміна потреб та мотивацій щодо професійної підготовки учнів професійних училищ; 3) формування життєвої позиції майбутніх робітничих кадрів в процесі навчання та в позаурочний час; 4) підвищення рівня самосвідомості майбутніх робітничих кадрів; 5) створення виробником відповідних умов для високопродуктивної праці.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладені у таких публікаціях автора:**

1. Бахтін М.І. Початкова професійна освіта: проблеми реформування в умовах становлення ринкових відносин / М.І. Бахтін // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П. Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – Вип. 58. – С. 86-96.
2. Бахтін М.І. Формування духовно-моральних орієнтацій майбутніх робітничих кадрів учнів ПТУ / М.І. Бахтін // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – № 4 (23). – С. 80-86.
3. Бахтін М.І. Гуманізм як принцип виховання сучасної молоді // М.І. Бахтін / Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – № 1 (24). – С. 117-120.
4. Бахтін М.І. Ідеологія та культура підготовки робітничих кадрів в структурі ринкових трансформацій / М.І. Бахтін // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – № 4 (14). Додаток. – С. 110-114.

АНОТАЦІЇ

Бахтін М.І. Філософія підготовки робітничих кадрів засобами освіти в умовах становлення ринкових відносин (соціально-філософський аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2009.

Дисертацію присвячено філософському аналізу процесу професійної підготовки робітничих кадрів в системі становлення ринкових відносин.

В роботі встановлено особливості ринкової детермінації професійних та духовних характеристик робітничих кадрів. Уточнено зміст поняття „робітничі кадри” у порівнянні з такими категоріями, як „робітничий клас”, „робітник” тощо. Виокремлено проблеми організації професійної підготовки робітничих кадрів через систему освіти. Розглянуто духовно-моральні якості сучасного робітника та їх впливу на професійну діяльність.

Доведено, що в системі ринкових відносин головне навантаження за якість і ефективність виробничої діяльності покладається на професіоналізм

та духовно-моральні якості особистості, формування яких є одним з головних завдань підготовки сучасних робітничих кадрів.

Ключові слова: робітничі кадри, підготовка робітничих кадрів, професійна підготовка, професійна діяльність.

Бахтин Н.И. Философия подготовки рабочих кадров средствами образования в условиях становления рыночных отношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2009.

Диссертация посвящена изучению специфики подготовки рабочих кадров в условиях становления рыночных отношений в Украине. Автор показывает, что решение этой задачи возможно при условии последовательной реализации системного подхода к анализу данной проблемы. Познавательной основой работы является методология философского анализа, предполагающая использование диалектического, герменевтического, сравнительного, структурно-функционального и других методов исследования.

Автором проанализированы философско-образовательные концепции, современное положение и перспективы развития подготовки рабочих кадров в условиях становления рыночных отношений.

В результате проведенного анализа, автор делает выводы о том, что в структуре рыночных отношений проблема формирования современных рабочих кадров не может быть решена сама собой или же собственной самодеятельностью рыночных структур. Разрешение этой проблемы находится в компетенции государства, которое объединяет и организует взаимодействие разнообразных государственных и негосударственных организаций и институтов, определяет организационную, управленческую и учебно-воспитательную политику.

В работе установлены особенности рыночной детерминации профессиональных и духовных характеристик рабочих кадров. Уточнено содержание понятия „рабочие кадры” в сравнении с такими категориями, как „рабочий класс”, „рабочий” и т.п. Выделены проблемы организации профессиональной подготовки рабочих кадров через систему образования. Рассмотрены духовно-моральные качества современного рабочего и их влияние на профессиональную деятельность.

Автором проведен анализ достижений и противоречий профессионально-технической подготовки рабочих кадров через систему ФЗУ, профессионально-технических училищ и других образовательно-

воспитательных структур. Также исследованы факторы, влияющие на активизацию профессиональной и гражданской позиции рабочих.

В диссертации проанализирован опыт функционирования современных ПТУ, обоснованы предложения по повышению эффективности в подготовке рабочих кадров: рациональная оптимизация направлений подготовки рабочих кадров и сети учреждений; усовершенствование нормативно-правовой базы профессионального образования; усовершенствование содержания профессионального образования, внедрение разнообразных форм практики; отбора будущих рабочих соответствующего профиля; формирование жизненных установок на рабочую профессию.

Рассмотрены духовно-моральные ориентации современного рабочего, их влияние на профессиональную деятельность и особенности формирования этих ориентаций у рабочих кадров учеников ПТУ.

В частности автор указывает, что оценка молодежи своей социальной полноценности осуществляется благодаря ценностям, которые выступают как один из присущих личности шаблонов для оценки, для осознанного или неосознанного „измерения” допустимых в конкретных обстоятельствах образцов социального поведения.

Автором исследуются факторы, обуславливающие активизацию профессиональной и гражданской позиции рабочих кадров. Среди основных направлений этой работы определены такие: 1) трудовое воспитание будущих рабочих кадров; 2) изменение потребностей и мотиваций относительной профессиональной подготовки учеников профтехучилищ; 3) формирование жизненной позиции будущих рабочих кадров в процессе обучения и в неурочный час; 4) повышение уровня самосознания будущих рабочих кадров.

Качество подготовки квалифицированных рабочих имеет первоочередное значение именно в период экономических трансформаций в связи с необходимостью внедрения новых технологий, схем организации производства в условиях, когда практически исчерпаны экстенсивные основания экономического роста необходима интенсификация как производства, так и сферы подготовки квалифицированных рабочих кадров. В свою очередь духовно-моральные основы молодежи соответствуют ценностям того общества, в котором она живет, а роль педагогов и воспитателей скорректировать эти взгляды таким образом, чтобы ценности соответствовали лучшим образцам ценностей общества.

Исследования особенностей рыночной детерминации профессиональных и духовных характеристик рабочих кадров смещают центр тяжести производственной ответственности с коллектива на личность, в связи с чем именно рабочий, его личные качества – объективные (профессиональная подготовка) и субъективные (духовно-моральные

качества) – выступают главными факторами эффективности производства.

Таким образом доказано, что в системе рыночных отношений основная нагрузка за качество и эффективность производственной деятельности возлагается на профессионализм и духовно-моральные качества, формирование которых является одним из самых основных задач подготовки современных рабочих кадров.

Ключевые слова: рабочие кадры, подготовка рабочих кадров, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность.

Bahtin M.I. The philosophy of preparedness of workers by educational means under the conditions of market relations becoming (social and philosophical analyses). – Manuscript.

The thesis for candidate's degree in Philosophy in specialty 09.00.10 – Philosophy of Education. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2009.

The thesis defines the philosophical analysis of the process of workers' professional preparedness in the system of market relation becoming.

The peculiarities of market determination of workers' professional and spiritual characteristics are set up. The content of the term "working staff" in comparison with such categories as "working class", "worker" is defined. The problems of organization of workers' professional preparedness through the system of education are marked. Spiritual and moral qualities of a modern worker and its influence on the professional activity are examined.

It is proved that the main reason of the quality and effectiveness of industrial activity in the system of market relation is laid on the professionalism and spiritual and moral qualities of personality.

Key words: working staff, the working staff preparedness, professional preparedness, professional activity.

Підписано до друку 02.10.2009 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 585
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Гірогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26